

Вх. № НО-05-06-406
Дата: 18.05.2018г

РЕЦЕНЗИЯ

Относно конкурс за заемане на академична длъжност „професор“ по научната специалност Социология, професионално направление 3.1. за нуждите на секция “Общество на знанието: наука, образование и иновации” на ИИОЗ при БАН, обявен в Държавен вестник, бр. 3 от 05.01.2018г.

Единствен участник: Ст.н.с. дсн. Светла Йовчева Колева, ИИОЗ.

От: Професор д-р Боян Ивайлов Знеполски, Катедра Социология, ФФ на СУ „Св. Кл. Охридски“

Преглед и оценка на публикациите.

I. Статиите на Светла Колева, включени в документите за конкурса, могат да бъдат обособени в три основни тематични ядра.

1. Една част от публикациите са посветени на епистемологичните и институционални проблеми на социологията като научно-изследователска дисциплина както в международен план, така и в български контекст. Сред тези публикации са: *La réforme académique en Bulgarie et ses destinataires*; *La sociologie et son (dés) engagement disciplinaire*; *L'expérience post-totalitaire des sociologies bulgares*; *La reconfiguration institutionnelle de la recherche en sciences sociales: la Bulgarie et l'Europe 2020*; *От Института по социология до Института за изследване на обществата и знанието: какво се случи и защо?*; *Социология, интердисциплинарност и интернационализиция на научното познание – преосмисляне на границите*. В тези текстове Светла Колева демонстрира качествата си на рефлексивен изследвател – не просто на тесен специалист, фокусирал интересите си в определена предметна област, – който е способен да осъзнае и проблемитизира социалните (политически, институционални) условия за възможност на своята дисциплина. Например, анализирайки институционалната реформа на БАН, осъществена през 2010 г., и в частност “вливането” на Института по социология в Института за изследване на обществата и знанието, Светла Колева заема не само ценностно ангажирана позиция, но и позицията на изследовател, който дефинира основните актьори в

конфликта около реформата – Министерството на науката и образованието, ръководството на БАН, изследователите от БАН (недоволните от реформата служители на Института по социология), – и проследява детайлно историята и залозите на техните взаимодействия. Светла Колева много ясно откроява основния залог на конфликта: “Сблъсъкът беше между носители на различни представи за смисъла, мястото и значинето на социологията в полето на научното знание, в институционалната организация на това знание, респективно в и за българското общество.”¹ Акцентът в анализите на авторката много точно е поставен върху конфликта между две логики – логиката на произволното администриране на науката според външни за нея принципи и вътрешната логика и изследователска специфика на самата наука. Този конфликт също много удачно бива разгледан от авторката в светлината на теорията на Аксел Хонет за социалната динамика на пренебрежението.

В други от вече изброените по-горе публикации авторката разглежда социологията в международен контекст, по-специално в контекста на процесите на институционализиране на научните изследвания в рамките на ЕС, изтъквайки свързаните с тях нови предизвикателства. Тези предизвикателства са институционално-административни, свързани са с дефинирането на общата рамка на развитие на науката посредством различните оперативни програми (6-та рамкова, 7-ма рамкова, Хоризонт 2020), но, както с основание посочва Светла Колева, администрирането и финансирането на науката не е единствено външна принуда, то поставя под въпрос спецификата на дисциплините и характера на произвежданите от тях знания. Според авторката основното предизвикателство тук се състои в напрежението между социологията като обособена дисциплина, възникнала и развивала се в национални контексти, и изискванията на оперативните програми за интернационализиране и интердисциплинарност на научните изследвания. Според Светла Колева интернационализирането и интердисциплинарността означават реорганизация на науката в посока на “проблемно-проектна организация на изследователската дейност”, което означава нейното децентриране, обвързването ѝ с проблеми, които са външни за националните и дисциплинарните граници. Какви са криещите се в това

---

¹ Св. Колева, “От Института по социология до Института за изследване на обществата и знанието: какво се случи и защо?”, В: Социологически проблеми (1-2) 2011, с. 288.

опасности? От гледна точка на интернационализацията, както прецизно отбелязва авторката, съвсем осезаемата опасност е “неутрализирането на местните проблеми, представяни отсега нататък като източно-европейски еквивалент на проблемите, формулирани с оглед на западния социален и научен контекст (...) нови асиметрии изток-запад, сред които е отреждането на спомагателни зачуди и задачи по събиране на данни на изследователите, произлизащи от национални научни традиции със слабо международно влияние”². Що се отнася до интердисциплинарността, тя до голяма степен е свързана със заличаването на собствените епистемологични стандарти на научните дисциплини, със “заместването на научната верификация на валидността на резултатите с императивите на тяхното непосредствено прилагане”³. Заключение на Светла Колева, което допълва тезата ѝ за социологията в български контекст, е че дисциплините в социалните науки не биха могли успешно да се развиват в новия международен контекст, “ако не поставят граници на политическото администриране на интердисциплинарния и интернационалния диалог между тях”.

2. Втората важна част от публикациите на Светла Колева включва текстовете: *Entre le droit à la mémoire et la concurrence des mémoires – le malaise des sciences sociales : le cas de la Bulgarie ; Comment rendre le social hospitalier? Lire la société totalitaire et post-totalitaire à la lumière de l’Ethique de l’hospitalité; Паметта като изследователски проблем: връщане към близкото минало на социалните науки в България; Състраданието – постоянстващото отсъствие в българската социология*. Тези текстове са обединени от един общ проблем: проблемът за междуличностните отношения извън сферата на институционалните опосредявания, отношенията лице-в-лице, които предполагат и изискват разбирането и признаването на другия човек едновременно като равен и като различен, като равен в своето различие. За Светла Колева този проблем е свързан с един двоен дефицит: дефицит на българското общество (дефицит на състрадание, на гостоприемство), но и дефицит на българската социология, която се оказва нечувствителна към тези

---

² Sv. Koleva, « La sociologie et son (dés) engagement disciplinaire : un regard est)européen », В : *SociologieS*. Достъпно на : <https://journals.openedition.org/sociologies/3818>.

³ Ibid.

проблеми. Що се отнася до състраданието, анализът на Светла Колева изглежда задълбочен и солидно обоснован: от една страна, насилствено налаганият идеологически колективизъм по време на комунистическият режим, от друга страна, доминиращият след 1989 г. ценностен индивидуализъм, водещ до социална фрагментация и загуба на доверие към другите, по различни пътища водят до сходни резултати: липса на състрадание, дължащо се било на незначителността на отделната личност от гледна точка на колективния идеал, било на недоверието към нея от гледна точка на нейната непознатост и липсата на интерес към нея. Българската социология също подминава проблема за състраданието, поради идеологическия натиск преди 1989г., “духа на времето” след промените, но и по строго епистемологични причини, които особено през последните две-три десетилетия са по-определящи: неспособност на социологията да интегрира в подходите си *common decency*; прилагане на подходи, “осакатени откъм емоции и чувства”; слаба или дори “несъществуваща чувствителност към процесите на сингуларизиране на съвременното българско общество”.

Що се отнася до гостоприемството, вдъхновявайки се и коментирайки творчеството на философа Даниел Инерарити, Светла Колева се стреми да приобщи българската социология към етическа проблематика, която до момента е била далеч от нейните основни интереси. По време на комунистическия режим проблематиката на гостоприемството не е на дневен ред, тъй като може да става дума единствено за “гостоприемство без алтернатива”: индивидът е или тотално интегриран в обществото, или тотално изключен, без да има правото и възможността да приеме или отхвърли онова, което му се случва. В годините след 1989г. най-уязвимите групи – децата от домовете за деца без родителски грижи, хората в неравностойно положение – се оказват в групата на отхвърлените и забравените. Дори държавните политики, целящи подобряване на положението им, ги третират по-скоро като обекти на обществени грижи, отколкото като автономни субекти, с които сме в отношения на реципрочно признаване и уважение. Ако проблематиката на гостоприемството е толкова значима за Светла Колева, то е заради убеждението ѝ, че гостоприемството е “фундаментален принцип на социеталните отношения”, който не може да бъде автоматично генериран от либералната демокрация и принципа на плурализма.

Макар да е убедени, “че гостоприемството не се постановява с декрет, не се налага, не се заповядва”, авторката се опитва “да идентифицира условията на неговото осъществяване, разбирани в смисъла на конструиране на социален, политически и културен контекст, който индиректно благоприятства нагласите на отвореност и рецептивност”⁴. Ролята на социалните науки е да съдействат за изясняването на подобен контекст.

Изследователският проблем за паметта отново, но по-различен начин поставя въпроса за етическата чувствителност на социалните науки и на социологията в частност. Спирайки се на три важни случая – спасяването на българските евреи, клането в Батак през 1876, българските изследователи и комунистическото минало, – Светла Колева поставя фундаменталния въпрос за обективността и дори за възможността на социалнонаучното познание. От една страна, ако това познание има претенцията за абсолютна обективност, то рискува да пропусне моралните и политически импликации на своя предмет и по този начин да премине встрани от същността му. От друга страна, ако социологическото изследване се поддаде на националистически пристрастия или политически натиск, то изобщо престава да бъде научно изследване. Следователно въпросът, който поставя Светла Колева, е въпросът за неотменимата (и необходима) морална ангажираност (и съпричастност) на изследователите с предмета на тяхното изследване и с резултатите от това изследване.

В същото тематично ядро, фокусирано върху етическата чувствителност на социологията, попадат и два други текста – *Африканските студенти в България: между образователната политика и институционалната практика на българската държава вчера и днес*; *Une ouverture de la sociologie aux pratiques transfrontalières : les défis de la littérature*. В първия случай – този на изгубените следи на африканските студенти в България в периода 1960-1989г. – институционалното пренебрежение от страна на българската държава към тези студенти очевидно трябва да бъде компенсирано от усилията на социалните науки, които биха могли да реабилитират, макар и в модуса на академичното

---

⁴ Sv. Koleva, « Comment rendre le social hospitalier ? » В: *Le temps de l'hospitalité. Réception de l'Éthique de l'hospitalité de Daniel Innerarity*, PUL, с. 174.

знание, тези пропаднали в документацията човешки същества. Във втория случай, Светла Колева ни предлага един изключително проникновен анализ, в който изледва възможностите за сътрудничество между социология и литература – сътрудничество, което по никакъв начин не заличава спецификата на всяка от тях. Социологията би могла да използва контролирано литературни фигури, като метафората например, като източник на познание на културни специфики и исторически връзки. Литературните текстове биха могли да разширят изследователското поле на социологията, да предложат нов корпус от данни, но най-вече и преди всичко, докогато литературата е специфичен модус на познание на социалната реалност, тя би могла да повиши познавателната чувствителност на социологията към важни нейни аспекти, които не са лесно достъпни за традиционните социологически подходи.

3. Третата част от статиите на Светла Колева включва текстове като: *Everyday citizenship as a social an cognitive challenge: East-West perspectives; Espace public et action citoyenne: rapport à géométrie variable; Utopies entrecroisées en Europe de l'Est: de l'expérience communiste à la réalité postcommuniste*. Тези статии в една или друга степен се отнасят до политическата проблематика, но гледната точка на авторката е специфична. Интересът на Светла Колева не е насочен към официалните, представителни политически институции, а към формите на всекидневното гражданство, които в един от текстовете си (*Everyday citizenship as a social an cognitive challenge*) тя внимателно и детайлно изследва от гледна точка на морфологията на неговите практики, мотивацията на участниците, базовите ценности. В същия текст авторката изказва много важната теза, че, “проявите на всекидневното гражданство остават в сферата на политическото, но го надрастват. Двигателят на всекидневната гражданска чувствителност не е само провокацията [свързана със] злоупотребата с политическа власт, но също така защитата и/или възстановяването на отношението между индивидите, живеещи в споделения свят, в който хората живеят, независимо от техните специфични статуси, социални или професионални принадлежности и пр.”⁵. Идеята, че в основата на политическите институции и големите политически проекти са отношенията на

---

⁵ Sv. Koleva, *Everyday citizenship as a social an cognitive challenge: East-West perspectives*, CAS working papers series, Sofia 2014, с. 26.

гражданите съвсем естествено обвързва изследователската перспектива на Светла Колева с политическата теория на Хана Арендт, която въвежда разграничението политика/политическо, обвързва политическото с публичното, подчертава значението на градското пространство като място, на което политическото придобива видимост и осъществява себе си. Все пак остава открит въпросът за това, как и дали всекидневното гражданство, така както е дефинирано – като основано на емпатията, състраданието, желанието да се помогне, да се компенсират с човешка солидарност дефицитите или бездействието на институциите, – би могло да послужи за основа на по-амбициозни политически начинания, например за избобяването на алтернативни политически проекти за съвместен живот.

Макар интересът на Светла Колева към политиката да е пречупен през проблематиката на всекидневното гражданство, тя проявява интерес и към фикционалното измерение на политиката. Текстът ѝ за пресичащите се утопии в Източна Европа по време на комунизма и посткомунизма, вдъхновен от Карл Манхайм и особено от Пол Рикьор, изтъква именно неопреодолимостта на утопичното измерение на политическото. Истинският предмет на статията са превръщанията и възражданията на утопията: установяването на комунистическата власт означава институционализиране на утопията, превръщането ѝ в идеология, което постепенно изчерпва мотивационния ѝ потенциал; перестройката бележи нов утопичен подем, който на свой ред губи енергия в периода на посткомунизма. Парадоксът на последните години е в това, че те възраждат утопията, но не като проспективна утопия, а като ретроспективна утопия във формата на носталгия по отминалото социалистическо общество.

II. Съставителствата на Светла Колева, включени в документите на конкурса, са представени от два броя на сп. *Социологически проблеми* и един брой на сп. *Cahiers de recherche sociologique*.

1. Нехегемонистични социологии: от контексти към практики. *Социологически проблеми*, Специален брой 2015.

Изследователската перспектива на броя е изключително иновативна. От една страна, възможността на нехегемонистични социологии означава

отхвърляне на хегемонистичната позиция на социолога, но същевременно това не означава просто отричане на хегемонията, а по-скоро предефиниране на изследователската топография, която предполага признаване на несигурността, променливостта на ситуацията, на комплексността на взаимозависимостите, на неподвластността на условията на действие, на неустановеността и многоизмерността на границите на знанието. В унисон със заглавието на броя публикациите в него не могат да бъдат въведени хегемонистично в обща перспектива. Те проблематизират по различен начин различни аспекти на нехегемонистичността на социологическото знание: било то заемайки евристичната познавателна позиция на малките общества, от гледната точка на границите на дисциплините и преодоляването на тези граници, с оглед на концептуализациите на постколониализма и посткомунизма или на отношенията между традиция/модерност, гражданство/култура, универсално/партикуларно при формирането на малките нации и пр.

2. Време и знаци, *Социологически проблеми* (3-4) 2017.

Този брой на списанието се отличава с ясният поглед и с уменията на съставителя да обедини в едно смислово пространство проблематики, които без да имат пряка връзка помежду си, могат да бъдат асоциирани по силата на това, че всички те представляват съдбовни предизвикателства пред човечеството изобщо, пред българското общество в частност, а в този смисъл и пред социологическото знание. Анализирани от пестижни български и чуждестранни автори, в броя са представени следните основни теми: нарастващото значение на културните различия както от гледна точка на тяхното конституиране, така и от гледна точка на тяхното преживяване и интерпретиране; изследване на глокалността в български контекст с оглед на опасностите, произтичащи от защитните реакции на българските граждани: ретрадиционализация, завръщане към предмодерни форми на близост и семейственост; изследване на проблематиката на “несигурността” в историческа перспектива и с оглед на един постчовешки свят, в който несигурността става перманентна и не може да бъде овладяна; проблематизиране в перспективата на българския философ Бернар Мунтян на конфликта през ХХІ век между научното знание и идеологията, между глобалните проблеми на човечеството и местните интереси и ползи, с акцент върху “лъжата” като глобален проблем както пред науката,

така и пред политиката; реконструиране на историческите трансформации на семейството в Западна Европа и Северна Америка; дефиниране на салафизма и неговите разновидности.

Оценка за публикационната дейност:

Публикациите на Светла Колева свидетелстват за висока социологическа компетентност, за силно развита социологическа рефлексивност и иновативност, за силна ангажираност със съдбата на собствената академична институция, както и със ситуацията на социалните науки в международен план. Светла Колева е автор, който се интересува не само от конкретни предметни области, но работи активно и в полето на епистемологичните проблеми на социалните науки. Искам да подчертая иновативния потенциал на използваните от нея понятия, като “нехегемонистични социологии”, “всекидневно гражданство”, както и на проблематиката за етичката чувствителност на социологията. За Светла Колева научното изследване е не само индивидуално, но и колективно, кооперативно начинание, именно затова тя убедено и много успешно инвестира усилия в съставителства и съвместни публикации на национално и международно равнище.

Бележки и препоръки към публикациите на Светла Колева.

Имам една препоръка и две бележки към статиите на Светла Колева. 1. Препоръка: проблематиката за етико-политическата чувствителност на социологията е изключително интересна и значима, като тя има пряко отношение към проблема за обективността на социалнонаучното знание. Доколко и по какъв начин тези две изисквания биха могли да бъдат съвместени? Авотраката има много интересни наблюдения по този въпрос, които заслужават да намерят продължение в отделна статия/студия. 2. Бележа: Въпреки убедителната аргументация, аз самият не съм убеден в тезата на авторката, че състраданието може да бъде потиснато или елиминирано под натиска на колективистични каузи или вследствие на социална фрагментация и затваряне на индивидите в частния им живот. Напротив, състрадание има там, където има страдание. Именно в такива случаи, то става важно и бива провокирано. В едно проспериращо, толерантно и справедливо общество, състраданието би било почти излишно. 3. Бележка: Всекидневното гражданство, както е дефинирано от

авторката, се основана на взаимното признаване и уважение, взаимната грижа, състраданието, емпатията, зачитането на различията, взаимопомощта, но дали тези характеристики, които са от голямо значение за изграждане на социалната тъкан на едно общество, биха могли да бъдат в основата на граждански мобилизации, които да оспорват политическата власт и да формулират амбициозни политически проекти. Според мен е възможна връзка между двете, но тя трябва да бъде допълнително анализирана и обоснована.

Академични приноси и постижения на Светла Колева.

Академичната биография на Светла Колева е забележителна. След доцентурата тя е издала две монографии, едната от които, преработен вариант на големия ѝ докторат, е публикувана на английски език в престижното холандско издателство Брил, както и две съставителства на колективни монографии. За същия период тя е била съставител на пет броя на научни списания, само три от които са включени в документацията за настоящия конкурс. Тя е автор на 6 статии в индексирани/реферирани национални списания и на същия брой статии в индексирани/реферирани чуждестранни издания. Същевременно тя има и 9 статии/студии в колективни публикации, издадени от международно издателство. Не трябва да пропускаме и 6 превода на научни статии от френски на български език, както и 2 превода на научни текстове от български на френски език. Трябва да вземем под внимание и многобройните участия в национални и международни научни форуми, участията в множество национални и международни научноизследователски проекти, многобройните цитирания на нейни публикации в български и в чуждестранни издания, както и 5-те рецензии за нейни трудове. Тук трябва да добавим и богатия преподавателски опит на Светла Колева, която е водила и продължава да води курсове както в български университети, така и в университети в Канада, Франция и Швейцария.

Приносите, включени в документите за кандидатстването, реалистично и адекватно описват действителните приноси на авторката.

След изброяването на всички тези постижения академичният профил на Светла Колева не може вече да буди никакво съмнение: става дума за един високо квалифициран, работлив, продуктивен и креативен изследовател, който

има безспорни приноси както към българската социологическа общност, така и към френскоезичната социологическа общност. Личните ми впечатления от Светла Колева само могат да потвърдят мнението ми, създадено от запознаването с документацията за кандидатурата ѝ за професор. Като колега, Светла Колева е щедра, помагаща и приобщаваща другите, изпълнена е с енергия за съвместни действия, а нейното любопитство и любознателност не допускат никакъв застой.

Заклучение

Високите научни качества и приноси на научните публикации, както и личните ми впечатления от кандидата, ми дават основанието без всякакво колебание да препоръчам на уважаемите членове на научното жури да гласуват единодушно с ДА за присъждане академичната длъжност “професор” по научната специалност Социология, професионално направление 3.1. за нуждите на секция “Общество на знанието: наука, образование и иновации” на ИИОЗ при БАН на ст.н.с. дсн. Светла Колева.

София, 18.05.2018 г.

Проф. Д-р Боян Знеполски

